

ALİM VƏ MÜƏLLİM ÖMRÜ YAŞAYAN DİLÇİ

Qızılgül Ağəli qızı Abdullayevanın 70 illiyi münasibətilə

Əziz və hörmətli Əlirza müəllim!

Sizi və rəhbərlik etdiyiniz «Kredo» qəzetinin bütün əməkdaşlarını Novruz bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edir, sizə möhkəm cansağlığı, fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Mart ayının 22-də BDU-nun Türkologiya kafedrasının dosenti, tanınmış dilçi alim Qızılgül Abdullayevanın 70 yaşı tamam olur. Onun həyat və fəaliyyəti haqqında məqalə yazmışam. Sizdən çox xahiş edirəm ki, yubilyara həsr olunmuş məqaləmin saytınızda (münasib görsəniz, qəzetinizdə) yayınlanmasına kömək edəsiniz. Düzdür, bayram günlərində Sizə əziyyət verirəm, ancaq yazını elə həmin günü, 22 martda sayta yerləşdirmək (qəzetdə yayınlamaq) mümkün olsa, Qızılgül xanıma da ad günü hədiyyəsi olar. Öncədən təşəkkür edirəm.

Dərin hörmətlə,

*Pərvin Eyvazov
BDU-nun «Türkoloji araşdırmalar»
ETL-in elmi işçisi*

Görkəmli Azərbaycan filosofu Əbülhəsən Bəhmənyarın gözəl bir kəlamı var: “Elə adamlar axtarın ki, onlarla söhbət yaxşı kitablara bərabər olsun. Elə kitablar da axtarın ki, mütləq filosoflarla söhbətə dəysin”. Cəmiyyətdə şəxsiyyəti ilə yaradıcılığı və fəaliyyəti üst-üstə düşən, tərcümeyihalı ilə gələcək nəsillərə nümunə olan ziyalılara rast gəlmək, onlarla həmsöhbət və yol yoldaşı olmaq nə qədər xoşbəxtlik və qürurvericidirsə, bir o qədər də məsuliyyətlidir. Belə alim və müəllimlərdən dərs almaq, məxsus olduğun peşənin sirlərini öyrənmək, doğrudan da, tələbələr üçün sözün əsl mənasında böyük şansıdır. 102 yaşlı Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsində vaxtilə ölkəmizin elə tanınmış alimləri çalışmışdır ki, bu gün müəllimlərimiz onların həyat yolundan ağır dolusu bəhs edərkən insan bir tərəfdən heyrətlənirsə, digər tərəfdən onları görmədiyi və canlı dinləmədiyi üçün təəssüflənir. Ancaq yeganə təsəllimiz odur ki, həmin böyük ziyalıların özlərindən sonra yetişdirdiyi elə tələbələri var ki, hazırda bu şərəfli yolda uğurla addımlayır, klassiklərimizin irsini yaşadır və onların ənənələrini layiqincə davam etdirirlər. Bu ənənə və varisliyi uğurla davam etdirən, halal alim və müəllim ömrü yaşayan, çiynindəşlarından öz dəst-xətti ilə seçilən belə ziyalılarımızdan biri Bakı Dövlət Universitetinin Türkologiya kafedrasının dosenti Qızılgül xanım Abdullayevadır.

Qızılgül Ağəli qızı Abdullayeva 1952-ci il mart ayının 22-də qədim Azərbaycan torpağı Zəngəzurun qapısı adlandırılan Qubadlı rayonunda dünyaya göz açmışdır. 1959-1969-cu illərdə Sumqayıt şəhərində tam orta məktəb təhsili alan Qızılgül xanım 1969-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsinə qəbul olunmuş və 1974-cü ildə bu qədim ali təhsil ocağını fərqlənmə diplomu ilə başa vurmuşdur. Universiteti bitirdikdən sonra o, taleyini müqəddəs müəllimlik peşəsinə bağlamış, bilik və bacarığı, istedadı, zəhmətsevərliyi ilə alimlik mərtəbəsinə yüksəlmişdir. Əmək fəaliyyətinin ilk illərində, yəni 1974-1978-ci illərdə Zərdab rayonu Əlvənd kənd orta məktəbində Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimi işləmişdir. 1978-ci ildən ömrünü Bakı Dövlət Universitetinə bağlayan Qızılgül xanım burada müxtəlif vəzifələrdə - kitabxanaçı, böyük kitabxanaçı, metodist, baş laborant, müəllim, baş müəllim vəzifələrində fəaliyyət göstərmişdir. Elmi-pedaqoji fəaliyyəti BDU-nun Türkologi-



ya kafedrası ilə bağlı olan Qızılgül Abdullayeva 1984-1987-ci illərdə həmin kafedranın əyani aspirantı olmuş, 1988-ci ildə “Müasir Azərbaycan ədəbi dilinin bədii üslubu (50-ci illər ədəbi nəslinin şeir dili əsasında)” mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. 1993-cü ildən Türkologiya kafedrasının dosenti vəzifəsində çalışan dilçi alim 2022-ci ildə “XVII əsr Azərbaycan ədəbi dili” mövzusunda doktorluq dissertasiyasını uğurla müdafiə etmişdir.

Azərbaycan dilinin tarixi üzrə dəyərli araşdırmaların müəllifi olan Qızılgül Abdullayeva “Dilin şeir rəngi” (2005), “Kül tiqin abidəsi” (2007), “XVII əsr Azərbaycan ədəbi dilinin fonetik və leksik norma demokratizmi” (2019), “XVII əsr Azərbaycan ədəbi dilinin qrammatik norma demokratizmi” (2019) adlı kitabların, “Qədim türk yazılı abidələri” (2006) adlı metodik vəsaitin, “Qədim türk dili” (2009) adlı metodik göstərişin, “Qədim türk dili”, “Əski Azərbaycan yazısı”, “Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikası”, “Azərbaycan ədəbi dili tarixi”, “Azərbaycan dili tarixi” adlı tədris proqramlarının, habelə 100-dən çox məqalənin müəllifidir. Uğurlu elmi-pedaqoji fəaliyyətinə görə Qızılgül Abdullayeva “Bakı Dövlət Universitetinin 100 illiyi (1919-2019) Azərbaycan Respublikasının yubiley medalı” ilə təltif edilmiş, “Qızıl qələm” mükafatına və “İlin alimi” (2021) fəxri adlarına layiq görülmüşdür. Onun “XVII əsr Azərbaycan ədəbi dilinin fonetik və leksik norma demokratizmi” və “XVII əsr Azərbaycan ədəbi dilinin qrammatik norma demokratizmi” adlı monoqrafiyaları Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında ilin mühüm nəticəsi kimi dəyərləndirilmişdir.

Uğurlu qələm sahibi olan Qızılgül xanım Azərbaycan-Özbəkistan Dostluq Cəmiyyəti İdarə Heyətinin, həmçinin Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür.

Qızılgül Abdullayevanın elmi yaradıcılığı dil tarixinin müxtəlif sahələrini əhatə edir. Buraya müəllifin Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikası, Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi məsələləri ilə yanaşı, türk dillərinin, xüsusilə qədim türk dilinin fonetik, leksik və morfoloji quruluşu haqqındakı sanballı araşdırmaları aid edilə bilər. Bu tədqiqatlarda türk xalqlarının Orxon-Yenisey, “Dədə Qorqud kitabı”, “Kutadqu bilik” kimi qədim türk yazılı abidələri

“Bəxtiyarnamə” əsərinin dilində fonetik arxaizmlərin əhatə dairəsi”, “Nəsimi leksikası oğuz qrupu dilləri ilə müqayisədə”, “Yunus Əmrə “Divanı”nda leksik fakt zənginliyinin omonimik mənbəyi”, “M.Əmaninin dilində hal kateqoriyası” və s. Ümumi mənzərədən çıxış edərək demək olar ki, dilimizin tarixi ilə bağlı tədqiqatlarında alim daha çox tarixi leksika və tarixi morfologiyaya xüsusi maraq göstərmiş, ancaq bu məsələlərdə fonetik quruluşun özəllikləri də diqqətdən kənarda qalmamışdır.

Bütün bunlarla yanaşı, Qızılgül Abdullayevanın araşdırmalarında türkoloji dilçiliyin çağdaş məsələləri də işıqlandırılmışdır: “Türk dili dünya evində”, “Azərbaycan mətbuatına osmanlı türkcəsinin təsiri”, “Azərbaycan və Türkiyə türkcəsi paralelliyində ümumiyyətlə faktından orta türkçəyə keçid” və s. məqalələrində müəllifin xaricdə keçirilmiş beynəlxalq elmi konfranslarda və nüfuzlu dərgilərdə həmin mövzularla bağlı səsləndirdiyi tezislər mütəxəssislərin marağına səbəb olmuşdur.

Azərbaycan türkologiyasında XVII əsr ədəbi dilinin geniş şəkildə tədqiqi Qızılgül Abdullayevanın adı ilə bağlıdır. Alimin uzun illər üzərində gərgin əmək sərf etdiyi “XVII əsr Azərbaycan ədəbi dili” adlı doktorluq dissertasiyasında ədəbi dilimizin araşdırmalarından kənarda qalmış bu mərhələsi ətraflı öyrənilmişdir. Mövzu ilə bağlı müəllifin mötəbər elmi jurnallarda və beynəlxalq səviyyəli elmi konfranslarda çox sayda məqalələri və iki hissəli monoqrafiyası çap olunmuşdur. Qızılgül xanım bu tədqiqatında Fə dai, M.Əmani, Q.Təbrizi, S.Təbrizi, Məsihi kimi sənətkarlarla yanaşı, ilk dəfə olaraq, Rəhmət Paşa, Sadiq bəy Əfşar, Tərzi Əfşar, Zəfər, Məczub, Vəhid Qəzvini, Şah Abbas Kəbir, Şah Abbas Sani və başqalarının yaradıcılığı əsasında XVII əsr Azərbaycan ədəbi dilinin fonetik, leksik və qrammatik normalarını tam şəkildə tədqiqata cəlb etmişdir. Burada XVI əsrin sonları XVII əsrin əvvəllərindən etibarən müəyyənləşən və norma dəyişkənliyinə birbaşa təsir göstərən dildaxili yeni proseslərin ? diferensiasiya, sabitləşmə, demokratikləşmə proseslərinin məhz bu zaman kəsiyindən başlaması dəqiqləşdirilmiş, norma demokratizmində canlı danışq dilinə meyil istiqaməti aşkarlanmışdır ki, bu da klassik kitab dili və folklor danışq dili, buna müqabil olaraq əruz vəznə və heca vəznə paralellərinin müqayisəsi zəminində müəyyənləşdirilərək təqdim edilmişdir. Beləliklə, Qızılgül Abdullayevanın qələmi ilə bu zaman kəsiyi ilk dəfə olaraq Azərbaycan ədəbi dili tarixində keçid mərhələsi kimi tanınmış və ənənəviliklə novatorluğun vəhdəti fonunda işıqlandırılaraq bu mərhələnin özəllikləri elmi ictimaiyyətə layiqincə çatdırılmışdır. Ümumən, müəllifin bu araşdırması məzmun dərinliyi, dil faktlarının zənginliyi və elmi nəticələrinin səmərəliliyi baxımından Azərbaycan dil tarixşünaslığı üçün əvəzsiz töhfədir.

(Davamı var)

Pərvin EYVAZOV

b) Azərbaycan dilinin tarixinə dair tədqiqatları. Müəllifin bu istiqamətdəki araşdırmalarında dilimizin fonetik, leksik və morfoloji quruluşunun öyrənilməsinə geniş yer ayrılmışdır: “Feili frazeoloji birləşmələrin leksik tərkibi (Q.Təbrizinin dili əsasında)”, “Fədainin “Bəxtiyarnamə” əsərinin dilində leksik paralellər”, “Saib Təbrizi dilinin leksikasına dair bəzi qeydlər”, “Omonimlərin leksik-semantik xüsusiyyətləri (Qövsi Təbrizinin dili əsasında)”, “Müasir Azərbaycan dilində arxaikləşmiş qədim türk leksik qatı”, “Fədainin